

УДК 378.091.12: 005.962.131

Наталія ПРОЦИШИН

ДИНАМІКА КІЛЬКІСНОГО ТА ЯКІСНОГО КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІНСТИТУТІВ УКРАЇНИ 1945–1950 РОКІВ

У статті аналізується стан забезпечення викладацькими кадрами педагогічних інститутів України в 1945–1950 рр. Досліджено динаміку кількісних і якісних характеристик науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в даних закладах освіти.

Ключові слова: освіта, науково-педагогічні кадри, педагогічні інститути.

Н. Процишин. Динамика количественного и качественного кадрового обеспечения педагогических институтов Украины 1945–1950 годов. В статье анализируется состояние обеспечения преподавательскими кадрами педагогических институтов Украины в 1945–1950 гг. Исследована динамика количественных и качественных характеристик научно-педагогических кадров высшей квалификации в данных учебных заведениях.

Ключевые слова: образование, научно-педагогические кадры, педагогические институты.

N. Protsyshyn. Dynamics quantitative and qualitative staffing Pedagogical Institute Ukraine years 1945–1950. The state of supplying with teacher of educational institutions of Ukraine in 1945–1950th is analysed in the article. The dynamics of quantitative and qualitative characteristics of the scientific and pedagogical manpower in these educational institutions it is studied.

Keywords: education, research and teaching staff, educational institutions.

Мета: дослідити стан кількісного та якісного забезпечення педагогічних інститутів України науково-викладацькими кадрами 1945–1950 років.

Системна криза, яка супроводжує період соціально-політичної перебудови країни на сучасному етапі, привела до того, що перед наукою постали нові труднощі: україні не вистачає бюджетне фінансування не забезпечує своєчасного оновлення її матеріально-технічної бази, створення нормальних умов життя і праці

вчених. З цього погляду важливе місце посідає післявоєнний період, протягом якого на долю вітчизняних професорсько-викладацьких кадрів випала особлива роль у відновленні вищої школи та відродженні інтелектуального потенціалу України.

Аналіз історіографії засвідчує, що проблема кадрового забезпечення вищої школи України другої половини 40-х – першої половини 50-х рр. ХХ ст. залишилася фактично не дослідженою. Вона не розроблена ні в дисертаційному, ні монографічному вимірах. Учені цього періоду висвітлювали переважно історію розвитку освіти, школи, культури [3; 6].

Однак певний внесок наприкінці 50-х рр. минулого століття зробили автори монографічної праці про розвиток народної освіти і педагогічної науки в УРСР 1917–1957 рр. [5]. Деяку інформацію можна знайти у фундаментальній роботі радянських дослідників "Вища школа Української РСР (1917–1967)" [1].

Хронологічні рамки вивчення проблеми включають повоєнну п'ятирічку 1945–1950 років. У цей час у системі вищої освіти відбулися істотні зміни. Розширилася мережа вищих навчальних закладів, спостерігалася позитивна кількісна та якісна динаміка науково-педагогічних кадрів. Одночасно з післявоєнною нормалізацією навчального процесу у країні приступили до відновлення інфраструктури вищих навчальних закладів, зокрема, педагогічних. Так, якщо 1945–1948 рр. в Україні налічувалося 20 педагогічних інститутів, то у 1949/1950 н. р. їх кількість зросла до 23 [9, арк. 1; 11, арк. 2; 13, арк. 2; 14, арк. 6].

У результаті збільшення числа таких закладів вони постали перед проблемою відновлення свого науково-педагогічного та викладацького складу, оскільки за воєнні роки у складі професорсько-викладацьких колективів відбулися серйозні кількісні і якісні деформації. На думку [4], процес повернення професорсько-викладацького складу ВНЗ на довоєнні місця роботи не був належним чином організований, проходив у складних умовах розрухи, що ускладнювало поповнення закладів педагогами.

Як видно з наведених у табл. 1 даних, у перший післявоєнний рік забезпе-

ченість професорсько-викладацькими кадрами педагогічних інститутів становила 92,6% згідно зі штатними формулярами, встановленими на той час [7, арк. 1–27]. Міністерство освіти УРСР, виконуючи постанову ЦК РКП(б) і постанову XIII Пленуму ЦК КП(б)У "Про підбір і розстановку кадрів", уділило велику увагу роботі з кадрами педагогічних ВНЗ [2]. У результаті прийнятих заходів забезпечення закладів науково-педагогічними працівниками протягом 1947–1950 рр. покращилося. Так, у 1947/1948 н. р. штатний розпис був виконаний на 92,8%, 1948/1949 н. р. – на 93,4 %, 1949/1950 н. р. – на 96,8% від установленної кількості за штатом педагогічних інститутів [8, арк. 2; 10, арк. 2; 12, арк. 2].

Таким чином, на кінець 1950 р. вдалося майже повністю відновити довоєнний рівень комплектації викладацькими кадрами педагогічних інститутів.

Рівень кваліфікації таких працівників характеризується структурою професорсько-викладацького складу ВНЗ. З 1651 його представника у 1946/47 н. р. професори становили 23 (1,4%), з них: доктори наук – 7 (0,4%); доценти – 213 (12,9%), зокрема, кандидати наук – 166 (10,1%); старші викладачі і викладачі – 504 (30,5%); асистенти – 773 особи (46,8%), з них кандидати наук – три особи [7, арк. 1–27].

Найгостріше в цей час постала проблема укомплектування кафедр завідувачами з вченими званнями і ступенями. Наприклад, у 1946/1947 н. р. серед 269 таких працівників лише 4 (1,5%) – доктори наук, професори та 105 (39,0%) – кандидати наук, з них 3 професори, 96 доцентів вели педагогічну діяльність. Із 138 завідувачів кафедр без наукових звань 6 (4,4%) мали науковий ступінь кандидата наук [7, арк. 1–27].

Отже, частка викладачів з науковими ступенями та вченими званнями у 1946/1947 н. р. становила всього 14,8%, що свідчило про низький рівень забезпечення педагогічних інститутів кадрами вищої кваліфікації.

Велике значення у розв'язанні проблеми мала постановою Ради Народних комісарів СРСР "Про підвищення окладів працівникам науки і про поліпшення їх матеріально-побутових умов" (06.04.1946

р.), у якій ішлося про підвищення посадових окладів професорсько-викладацькому складу та встановлювалось їх пільгове забезпечення продовольчими і промисловими товарами [15]. Це сприяло швидкому поповненню педагогічних інститутів професорсько-викладацькими кадрами вищої кваліфікації (Рис. 1).

Так, у 1947/1948 н. р. частка кандидатів наук була значно вищою, ніж у по-

тамі наук – 140 осіб (50,5%). У 1949/1950 н. р. з 314 завідувачів кафедр професорів числилось 18 (5,7%), кандидатів наук – 128 осіб або (40,8%). Науковий ступінь доктора наук мали 4 (1,3%), кандидата наук – 145 осіб (46,2%). Як видно, протягом двох останніх навчальних років позитивна тенденція дещо погіршилася і, в першу чергу, через розширення мережі педагогічних інститутів. Так,

Попри поступове збільшення числа наукових працівників, проблема забезпечення педагогічних інститутів викладачами з науковими ступенями кандидата і доктора наук залишалась невирішеною. Так, частка викладачів без наукового ступеня протягом досліджуваного періоду становила в середньому $(81,5 \pm 1,5)\%$.

ЛІТЕРАТУРА

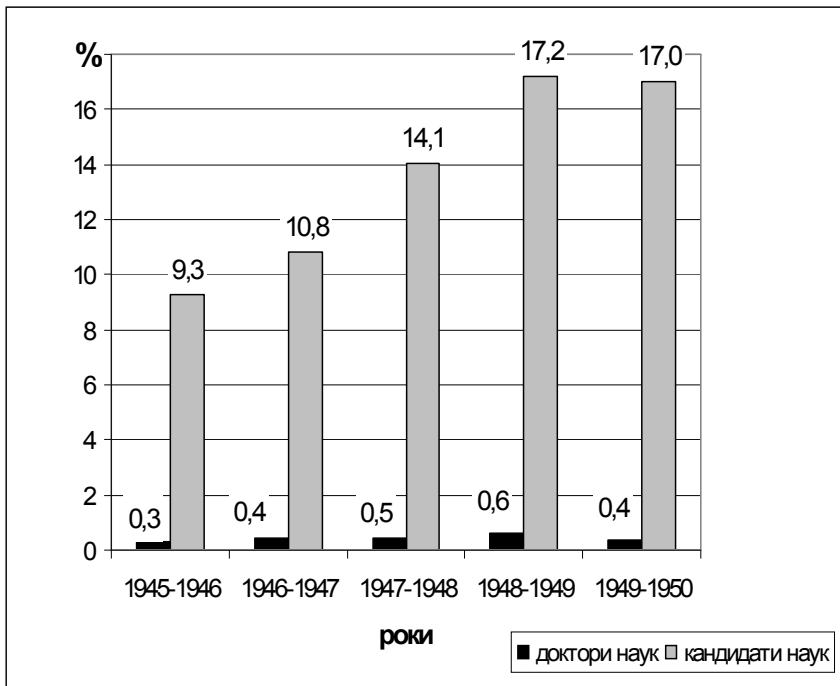

Рисунок 1. Якісний склад професорсько-викладацького персоналу педагогічних інститутів 1945–1950 рр., розрахований за даними статистичних звітів

передньому навчальному році, і становила 14,1%, чого не можна сказати про частку докторів наук, яка збільшилася лише на 0,1%. Аналіз статистичних даних показав, що в наступні 1948/1949 та 1949/1950 н. р. число кандидатів наук збільшилося до 17,2% та 17,0% відповідно, а докторів наук – до 0,6% та 0,4%.

Кількісне зростання педагогічного персоналу й певні зміни в його якісному складі дали можливість зміцнити керівний склад педагогічних інститутів, насамперед, завдяки завідувачам кафедр, які не мали вчених звань і наукових ступенів.

Порівняно з 1946/1947 н. р. у 1947/1948 н. р. у педагогічних інститутах із 272 завідувачів кафедр налічувалось 16 професорів та 120 доцентів, серед яких частка докторів наук складала 2,6% від їх загальної кількості, а кандидатів наук – 76,8%.

Згідно зі статистичними даними за 1948/1949 н. р. серед 278 завідувачів кафедр вчене звання професора мали 18 (6,5%) осіб, доцента – 135 (48,6%); з них докторами наук були 9 (3,2%), кандида-

ми наук – 140 осіб (50,5%). У 1949/1950 н. р. з 314 завідувачів кафедр професорів числилось 18 (5,7%), кандидатів наук – 128 осіб або (40,8%). Науковий ступінь доктора наук мали 4 (1,3%), кандидата наук – 145 осіб (46,2%). Як видно, протягом двох останніх навчальних років позитивна тенденція дещо погіршилася і, в першу чергу, через розширення мережі педагогічних інститутів. Так,

за рішенням Уряду з 1 жовтня 1948 року були відкриті Київський і Дніпропетровський педагогічні інститути іноземних мов, а Кам'янець-Подільський учительський інститут реорганізований у педагогічний [13, арк. 2].

У якісному складі кафедр педагогічних інститутів позитивні зміни відбувалися хоч і повільніше, проте стабільно: частка викладачів із науковим званнями у 1947/1948 н. р. становила 8,4%, що на 2,8% більше, ніж у 1946/1947 н. р., у 1948/1949 н. р. – 10,6% (144 чоловіки із 1367 мали науковий ступінь кандидата наук, один – доктора наук), у 1949/1950 н. р. – 11,0% (159 викладачів із 1472 були кандидатами наук та 3 – докторами наук).

Таким чином, аналіз кількісно-якісного складу науково-педагогічних кадрів педагогічних інститутів протягом перших післявоєнних років засвідчив, що вони були добре забезпечені ними у плані виконання штатного розпису. На кінець 1949/1950 н. р. штатний розпис був виконаний на 96,8%.

1. Вища школа Української РСР за 50 років: у 2 ч. (1917–1967). – К. : Вид-во Київського університету, 1968. – 539 с. – Ч. 2.

2. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: у 2 т. / [голова В. І. Юрчук]. – Т. 2 : 1941–1976. – К. : Вид-во політичної літератури України, 1977. – 1022 с.

3. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні. Історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) / Майборода В. К. ; [за ред. В. І. Лугового]. – К. : Либідь, 1992. – 195 с.

4. Прохоренко О. Динаміка кількісних і якісних характеристик науково-педагогічної інтелігенції УРСР (1945–1955) // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: збірник статей. – Вип. 10: Хрущовська "відлига": передумови, реалії, наслідки: матеріали "круглого столу" / Відп. ред. В. М. Даниленко. – К. : Ніка-Центр, 2006. – С. 187–202.

5. Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР 1917–1957. – К. : Радянська школа, 1957. – 448 с.

6. Сизоненко В. М. Деятельность Коммунистической партии по подготовке научно-педагогических кадров на Украине (1946–1950 гг.): автореф. дисс. ...на соискание научн. степени канд. ист. наук: спец. 07.00.01 "История Коммунистической партии Советского Союза" / В. М. Сизоненко. – Днепропетровск, 1980. – 16 с.

7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 15, спр. 142, 84 арк.

8. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 259, 80 арк.

9. Там само, спр. 306, 86 арк.

10. Там само, спр. 400, 170 арк.

11. Там само, спр. 441, 61 арк.

12. Там само, спр. 580, арк. 2.

13. Там само, спр. 626, 157 арк.

14. Там само, спр. 822, 91 арк.

15. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДАІК України), ф. 4849, оп. 1, спр. 10, арк. 4–12.